

LUNDS
UNIVERSITET

Sexuellt våld i Sydafrika

- En feministisk analys av fredprocessen efter apartheid

Maja Gustafsson
Sophie Hogevall

Abstract

Fredsprocessen i Sydafrika efter apartheidkonflikten används ofta inom Freds- och Konfliktstudier som ett lyckat exempel. Detta trots att Sydafrika idag är ett av länderna med högst antal sexuella övergrepp globalt. Vi har analyserat varför fredsprocessen kan betraktas som lyckad utifrån Roland Paris teori Institutionalization Before Liberalization genom att göra en fallstudie på Sydafrikas fredsprocess. Vidare problematiserar vi IBL med stöd i feministiska teorier och kommer fram till att rättviseaspekten i fredsprocessen erbjuder en möjlig förklaring till det sexuella våldet som IBL inte kan bidra med. Därefter undersöker vi restorativ rättvisa genom den Sydafrikanska sanningskommissionen Truth and Reconciliation Commission (TRC) och kommer fram till ett antal brister som kan vara möjliga förklaringar till varför det sexuella våldet inte minskade efter fredsprocessen. Dessa möjliga brister grundar sig bland annat i gender mainstreaming, brist på representation, att det sexuella våldet blev underordnat politiska brott samt brist på retributiv rättvisa.

Nyckelord: Sydafrika, sexuellt våld, fredsprocess, sanningskommission, Institutionalization Before Liberalization, feministisk teori

Antal ord: 6821

2. Innehållsförteckning

Abstract	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning	4
1.1 Paradox	4
1.2 Syfte	4
1.3 Avgränsning.....	5
2. Bakgrund	6
2.1 Tidigare forskning.....	7
3. Teoretisk ramverk	8
3.1 Institutionalization before liberalization	8
3.2 Feministisk kritik.....	9
3.2.1 Gender mainstreaming.....	10
3.2.2 Retributiv rättvisa.....	10
3.2.3 Säkerhet.....	10
3.2.4 Restorativ rättvisa	11
3.2.5 Sanningsprocesser	12
4. Metod	13
4.1 Fallstudie.....	13
4.2 Teorikonsumerande studier.....	13
5. Material och källkritik	15
6. Analys	17
6.1 Sydafrikas fredsprocess utifrån IBL	17
6.2 Rättvisa.....	20
7. Slutsats	24
8. Referenser	25

1. Inledning

1.1 Paradox

I augusti 2016, under en ceremoni i Pretoria när resultatet av Sydafrikas kommunala val tillkännagavs, så konfronterades presidenten Jacob Zuma av fyra unga kvinnor som protesterade. På deras plakat stod bland annat orden "Remember Khwezi" och "I am 1 in 3". Khwezi är det fiktiva namn som medierna tilldelade den kvinna som 10 år tidigare anklagat Jacob Zuma för att ha våldtagit henne och "I am 1 in 3" syftar på den statistik som pekar på att 1 av 3 kvinnor i Sydafrika har blivit utsatta för sexuella övergrepp. Jacob Zuma friades från anklagelserna 2006 och blev sedan president 2007, men händelsen i Pretoria gav uttryck för den frustration som finns kring det faktum att Sydafrika fortfarande inte har gjort upp med landets långa historia av könsbaserat våld (The Guardian 2016). Det sexuella våldet pågick både innan, under och efter apartheidkonflikten, men även under det fredsbyggande som idag räknas som en av de mest lyckade fredsprocesserna inom freds och konfliktstudier (Seedat et al 2009, s.1011). Jacob Zuma som högt uppsatt inom ANC var en del av processen att reformera institutionerna uppbyggda kring apartheidsystemet och landets nuvarande konstitution som ofta benämns som en av de mest inkluderande och progressiva konstitutionerna i världen. Trots detta är Sydafrika ett av länderna med högst antal sexuella övergrepp globalt (Deane 2018, s.84). Könsbaserat våld är allmänt förekommande i samhället och 2010 utnämndes Sydafrika till "the rape capital of the world" av Human Rights Watch. År 2012 anmäldes 55 201 våldtäktsfall till polisen i Sydafrika och då finns det ett även ett enormt mörkertal där polisen uppskattar att endast 1 av 36 fall faktiskt rapporteras (Langa-Mlambo & Soma-Pillay 2014, s.18). Den utmärkande statistiken får en att ifrågasätta om Sydafrika verkligen kan betraktas som en lyckad fredsprocess.

1.2 Syfte

Vi ämnar skriva en uppsats om mäns våld mot kvinnor i Sydafrika efter fredsprocessen med utgångspunkten i paradoxen att Sydafrika ofta benämns som ett exempel på en lyckad fredsprocess, trots att det könsbaserade våldet är så pass utbrett. Syftet med denna uppsats är att undersöka och försöka förstå vad som kan ha gått fel i fredsprocessen.

1.3 Avgränsning

Vår analys kommer att avgränsas till den fredsprocess som ägde rum i Sydafrika efter apartheidkonflikten, specifik mellan åren 1991 och 2000. Vi har valt att göra en sådan avgränsning då den faktiska fredsprocessen påbörjades redan år 1991, trots att konfliktens slut brukar dateras till år 1994 då det första demokratiska valet genomfördes och Nelson Mandela kom till makten. Sanningskommissionens arbete med retributiv rättvisa fortsatte sedan fram till år 2000 och utgör därmed slutet på den process som vi ämnar att undersöka. Den del av uppsatsen som redogör för bakgrunden kommer även att ta upp förhistorian till själva konflikten och hur apartheid blev en naturlig del av det sydafrikanska samhället. Det beror på att bakgrunden är grundläggande för att förstå konfliktens natur och vilka utmaningar som uppstår när det kommer till att hitta en lösning på den. Konflikten i sig är däremot inte relevant när det kommer till att analysera själva fredsprocessen, vilket också är anledningen till att vi valt att avgränsa analysen till fredsprocessens början snarare än vid startskottet för konflikten.

När det gäller val av teorier har vi valt att avgränsa oss till att använda IBL, för att sedan komplettera den med feministiska teorier om fredsprocesser. Vi har valt IBL på grund av teorins stora genomslag som grundläggande princip inom fredsbyggandet under stora delar av 2000-talet. Teorin har, sedan den presenterades av Roland Paris år 2004, blivit inkorporerad som en del av den amerikanska och kanadensiska utrikespolitiken när det kommer till just internationella insatser för fredsbyggande. På grund av teorins genomslagskraft anser vi att den har rätt förutsättningar för att kunna erbjuda en förklaring till varför fredsprocessen i Sydafrika brukar anses vara en lyckad process. De feministiska teorierna erbjuder sedan en mer kritisk analys av den sydafrikanska fredsprocessen, vilket innebär en mer kontrasterad bild av situationen och en större förståelse för hur processen har gått till och vad den missar.

2 Bakgrund

Sydafrikas konfliktdrabbade historia har sin grund i apartheid-systemet som innebar konstitutionaliserad systematisk diskriminering för landet svarta minoritetsbefolkning i nästan 50 år. Den grundläggande konfliktlinjen gick mellan apartheidregimen och anti-apartheid organisationer och aktörer, och tog sig uttryck i en lågintensiv och långdragen konflikt som brukar dateras från 1961 till 1994 (Lodge 2009, s.156). Den största samlade oppositionen till den vita regeringsmakten utgjordes av det politiska partiet ANC som använde sig av en guerillaliknande krigföring för att nå politiskt inflytande (Lodge 2009, s. 162).

Under 80-talet eskalerade konflikten i takt med den ekonomiska recessionen, och under 1989 utförde ANC hela 300 attacker runt om i landet (Lodge 2009, s.162). Under 1990 öppnade landets president DeKlerk upp för dialog med ANC i försök att få slut på den väpnade konflikten, vilket resulterade i att de båda parterna möttes i förhandlingar och började diskutera en ny framtid för landet (Lodge 2009, s.166). De pågående förhandlingarna stoppade dock inte våldet med omedelbar verkan, mellan 1990 och 1994 dog 14 000 människor i samband med konflikten. Förhandlingarna visade sig dock vara fruktsamma och 1991 signerade samtliga parter i konflikten ett fredsfördrag som kallas för National Peace Accord, och kom överens om att sätta in 15 000 fredsövervakare i de mest utsatta områdena. Året därpå började arbetet med att ta fram ramarna för en ny konstitution, sätta ett datum för det första demokratiska valet som kom att äga rum under våren 1994, samt påbörja arbetet för en omorganisering av hela det demokratiska systemet (IPTI 2018, s. 2).

Den påbörjade övergången till demokrati öppnade upp möjligheter för kvinnofrågor i ett land där de ofta blivit bortprioriterade i båda sidor av konflikten. Inom anti-apartheidrörelsen bildades flera kvinnoorganisationer med målet att uppnå jämn representation mellan könen i den nya demokratiska strukturen (IPTI 2018, s.1). När ANC vann valet år 1994 använde partiet sig av kvoterings principer för att uppnå just en jämlik representationsgrad mellan könen. Den nya regeringen såg också till att tillsätta en ny konstitution som än idag anses vara en av världens mest progressiva, med ett förbud mot all sorts diskriminering på grund av till exempel etnicitet, kön, sexuell läggning och ålder. Som en del av försoningsprocessen

efter konflikten etableras också sanningskommissioner år 1995 där offer för apartheidssystemet fick möta sina förövare offentligt (IPTI 2018, s.4).

Sedan 1994 har det väpnade, politiska våldet fått ett slut och fredsprocessen i Sydafrika räknas av många till en av de mest lyckade i modern tid. Trots det präglas det sydafrikanska samhället fortfarande av våld och ojämlikhet. Globalt sett har Sydafrika också bland den högsta andelen sexualbrott i världen. Problemen med sexuellt våld i landet uppskattas ha pågått i flera decennier och är svåra att få bukt på (Deane 2018, s.84).

2.1 Tidigare forskning

En stor del av den forskning som publicerats om sexuellt våld i Sydafrika tar avstamp i det kulturella och strukturella. Stort fokus har legat på att förklara de patriarkala strukturer som normaliserat könsbaserat våld mot kvinnor i det sydafrikanska samhället, samt att kritisera regeringen för att inte ta frågor gällande kvinnors säkerhet på allvar. Vi är medvetna om komplexiteten kring det sexuella våldet i Sydafrika och att det med största sannolikhet härstammar från en rad olika faktorer. Vi ämnar undersöka fredsprocessens roll i hela och vad som kunde gjorts annorlunda där. Vi anser att tidigare forskning har missat att belysa den paradox som innebär att fredsprocessen anses vara lyckad trots att våldet mot kvinnor är mycket högre än det globala genomsnittet.

3 Teoretiskt ramverk

3.1 Institutionalization before liberalization

Fredsbyggande som begrepp och verkningsområde har sedan kalla krigets slut vuxit fram som ett väletablerat koncept för att skapa fred i konfliktutsatta områden. Disciplinen har befunnit sig i konstant utveckling och påverkas till stor del av den samhälleliga kontext den befinner sig i. Under 90-talet influerades fredsbyggandet starkt av de liberala krafter som dominerade världspolitiken, vilket innebar ett ökat fokus på demokratisering och liberalisering i fredsstrategierna. Målet var helt enkelt att göra krigshärjade och fallerade stater till liberala marknadsekonomier genom att så fort som möjligt hålla demokratiska val och genomföra marknadsekonomiska reformer. Det skulle bidra till stabilitet, fred och främja mänskliga rättigheter. Sådana strategier brukar benämnas som "Wilsonianism", och innebär alltså att införandet av liberalism och marknadsekonomi kommer leda till en stabil demokratisk stat som ser till befolkningens bästa och inte ingår i krig med andra demokratiska stater. (Paris 2004, s.151–152).

I boken "At war's end, building peace after civil conflict" för professor Roland Paris fram kritik mot idéerna om liberalisering som lösningen på utdragna konflikter. Han menar snarare att ett alltför stort fokus på liberalisering riskerar att ineffektivera fredsbyggandet och bidra till instabilitet och en återupptagen konflikt (Paris 2004, s. 154). Paris argumenterar bland annat för att demokratisering och marknadsiering i sig är två destabiliserande krafter som saknar förmåga att förankras i krigsdrabbade samhällen utan tidigare demokratisk kultur. Han kritiserar därför också Wilsonialismens traditionella metoder för att arbeta alltför kortsiktigt och vara alltför optimistiska angående liberalismens omedelbara effekter på ett samhälle (Paris 2004, s. 175).

Snarare än att fokusera på en omgående demokratiseringsprocess som inleds med demokratiska val direkt efter konfliktens slut presenterar Paris en modell som lägger vikt på att skapa starka institutioner för att klara av att upprätthålla demokrati. Metoden kallar han för institutionalization before liberalization (hädanefter IBL), och den går ut på att bygga upp ett stabilt ramverk av institutioner innan stora demokratiseringsstrategier påbörjas och marknaden öppnas upp. På så sätt menar Paris att det går att undvika att civilbefolkningen börjar tävla om politiskt inflytande och kontroll över marknaden innan samhället har

kapacitet att begränsa sådana aktiviteter till fredlig och hälsosam konkurrens, samtidigt som målet med en demokratisk stat på sikt fortfarande uppfylls (Paris 2004, s.187–188). För att specificera sin teori något presenterar Paris även sex punkter som enligt honom bör följas för att uppnå en stabil och hållbar fred. Punkterna han tar upp lyder som följande:

1. Senarelägga demokratiska val tills demokratiska mekanismer finns på plats och partier kunnat bildas och etablera sig.
2. Skapa ett demokratiskt röstsystem som gynnar moderata krafter snarare än extremism.
3. Bana väg för civilsamhälleliga organisationer som sträcker sig över tidigare sociala och geografiska konfliktgränser.
4. Instifta diskrimineringslagar som förbjuder exempelvis hets mot folkgrupp och andra diskriminerande brott.
5. Utveckla en ekonomisk politik som syftar till att adressera skillnader i socioekonomisk status för att minska samhällliga spänningar.
6. Utveckla institutioner som kan garantera och upprätthålla personlig säkerhet för statens invånare.

Samtliga punkter som Paris inorporerat i IBL syftar till att skapa stabilitet och trygghet i det demokratiska systemet innan det verkställs fullt ut. Han poängterar dock på flera ställen i boken att målet med att utföra fredsprocessen utifrån IBL är att skapa en liberal stat driven av marknadsekonomiska premisser. Roland Paris teori bör därför inte ses som en kritik mot liberalismen i sig, utan snarare mot de tillvägagångssätt som många liberaler lyfter fram som den enda vägen till ett liberalt samhälle (Paris 2004, s. 23).

3.2 Feministisk kritik

Vi kommer att använda oss av boken “On the frontlines” av Fionnuala Ní Aoláin, Dina Francesca Haynes och Naomi Cahn som en feministisk kritik av IBL och fredsprocessen i Sydafrika. Deras utgångspunkt är att stater och internationella institutioner vanligtvis antar att män och kvinnor upplever slutet på en konflikt likadant, ett antagande som författarna konsekvent utmanar genom hela boken. De bestrider även iden om att slutet på en konflikt även innebär ett slut på våld, konfrontationer, utsatthet eller andra relaterade manifestationer av krig för kvinnor (Ní Aoláin et al 2011, s.7). På grund av att den teori som framförs i boken

är oerhört sakspecifikt så kommer vi endast använda oss av enskilda delar som vi anser vara relevanta för vårt fall.

3.2.1 Gender mainstreaming

En del av kritiken som är återkommande genom boken berör begreppet "Gender mainstreaming", som sedan 1990-talet har kommit att bli ett instrument inom fredsbyggande processer för att nå jämlikhet för kvinnor. Inom gender mainstreaming så är det primära handlingssättet inte nödvändigtvis att demontera diskriminering, utan snarare att introducera en konversation om kön inom beslutsfattande tillvägagångssätt och institutioner (Ní Aoláin et al 2009, s.11). Enligt FN är gender mainstreaming "en strategi för att göra kvinnors såväl som mäns angelägenheter och erfarenheter en integrerande dimension av design, implementeringen, övervakandet och utvärderingen av policys och program. Författarna anser dock att det finns en oroande konceptuell och praktisk dimension av gender mainstreaming då det ofta tar formen att bli något som läggs till på redan existerande strukturer, policys och institutioner. De ifrågasätter den transformativa kapaciteten hos instrumentet som trots en del framgångar huvudsakligen fungerar som ett policyverktyg för att smälta samman en könsdimension med den existerande politiken istället för att attackera rötterna av den systematiska diskrimineringen mot kvinnor (Ní Aoláin et al 2009, s.12).

3.2.2 Retributiv rättvisa

Deras kritik berör även rättviseaspekten. Retributiv rättvisa fokuserar på den straffrättsliga processen av förövare samt att kompensera offer. Att väcka åtal mot det sexuella våldet som pågått under konflikter är, enligt författarna till boken, avgörande i att återställa offrens värdighet och integritet. Det finns även kopplingar mellan att när man straffar förövare som använt sig av sexuellt våld så tar man även bort stigmat kring sexuellt våld för kvinnor samt säkrar deras status och värde i ett övergångssamhälle (Ní Aoláin et al 2011, s.163)

3.2.3 Säkerhet

I de omedelbara efterdyningarna av en konflikt så är säkerhet avgörande för att en stat där det finns fientligheter ska kunna röra sig framåt i en positiv riktning. Säkerhet har dock många olika och överlappande betydelser. I postkonfliktuella samhällen så definieras säkerhet som allt ifrån avsaknad av väpnad konflikt till att upprätta villkor för social rättvisa, mänskliga rättigheter, jämställdhet och icke-diskriminering. Detta kan även definieras som negativ eller

positiv fred, där den negativa freden endast kräver avslut på den väpnade konflikten medan en positiv fred även innefattar indirekt strukturellt och kulturellt våld samt säkerhet både i offentligheten och privat (Ní Aoláin et al 201, s. 59). I den postkonfliktuella kontexten så fokuserar man främst på särskilda former av fysiskt våld mot människor som är orsakad av staten eller andra väpnade grupper. Detta gör att man prioriterar offentliga handlingar medan det som sker mer i det privata försummas, en skillnad som feminister påpekar och utmanar. Brist på säkerhet eller kränkningar som sker i hemmet eller på andra privata platser, som kvinnor själva beskriver som mest centrala för deras upplevelser, bedöms falla inom den privata sfären och uppmärksammas eller straffas därför inte på samma sätt. (Ní Aoláin et al 201, s. 60). Det finns en inneboende och oundviklig strukturell länk mellan säkerhetsreformer och att konfrontera tidigare brott i konfliktuella samhällen. Det finns därför ett behov av att fundera över hur tidigare ansvarsmekanismer har misslyckats att inkorporera ett könsperspektiv och hur detta misslyckande i sin tur har influerat den nuvarande uppfattningen av vilken roll det förflutna spelar in säkerhetsreformen. I synnerhet hur de individer som har begått grova brott mot mänskligheten, inklusive brott mot kvinnor, kan fortsätta vara en del av polisen eller militären på grund av förhandlingar kring amnesti etc (Ní Aoláin et al 201, s. 67). Det finns en ovilja att adressera det "vanliga" våldet samt erkänna att det har långsiktiga och strukturella implikationer. Detta får stor kritik och författarna föreslår att samhällen som genomgår en övergångsfas i allmänhet, men i synnerhet de som studerar säkerhetsreformer, bör vara särskilt uppmärksam på sambandet (eller bristen av) mellan vanligt och extraordinärt våld (Ní Aoláin et al 201, s. 71.)

3.2.4 Restorativ rättvisa

En del argumenterar för att de traditionella mekanismerna för kriminellt ansvarsutkrävande såsom retributiv rättvisa inte är passande efter en konflikt på grund av att förtroendet för rättsstaten och de som arbetar inom rättsväsendet ofta är gravt försvagat. På grund av det ofta saknas den politiska konsensus och det kapitalet som behövs för att driva rättegångar samt att man vanligtvis söker ett bredare samhällsansvar så har man alltmer börjat använda sig av alternativa ansvarsutkrävande mekanismer (Ní Aoláin et al 201, s.168). En av dessa är sanningsprocesser som kan agera parallellt med de.

3.2.5 Sanningsprocesser

Efter en konflikt så är det viktigt hur sanningen och historien konstrueras för att ett samhälle ska kunna gå vidare, att erkänna vad som har skett och utkräva ansvar från de skyldiga. Man kommer oftast fram till dessa sanningar genom att strukturerat undersöka brott mot mänskliga rättigheter och många betraktar denna process som central för samhällen att kunna förändras och återuppbygga politiskt och socialt förtroende. Sanningsprocesser är även nödvändiga för att kunna konfrontera de sociala orättvisor, strukturella ojämlikheter, diskriminering och marginalisering som var en del av de underliggande orsakerna till en konflikt och som har lett till stort lidande för en del av befolkningen. Sanningen blir till en politisk fråga då den även får makten att utesluta eller inkludera individer och grupper (Ní Aoláin et al 2011, s.176). Vissa politiska eliter gör därför strategiska val att inte engagera sig i debatten om samhällets förflutna då detta kan leda till svåra diskussioner under en fredsprocess. Man argumenterar ofta för att freden är för ömtåliga för att kunna hantera svåra frågor och att det mest brådskande behovet för samhällen som upplever våld är att få slut på fientligheterna. Eftersom män oftast är i majoritet när det kommer till dessa processer så bestäms vilka frågor som är för känsliga för att inkluderas av de manliga politiska eliterna på båda sidor av konflikten. Sanningprocesser har enligt författarna historiskt sett haft allt för stor fokus på politiska och medborgerliga rättigheter. De anser att en genuint transformativ process måste ha ständigt ha ojämlikhet och marginalisering i åtanke. (Ní Aoláin et al 2011, s.176).

4. Metod

4.1 Fallstudie

Den huvudsakliga metod vi kommer använda oss av är en fallstudie, då det tillåter oss att få en djupare förståelse för hur den sydafrikanska fredsprocessen gått till och varför. En fallanalys undersöker huvudsakligen relationer och sociala processer genom att studera en särskild miljö, och gör det därför möjligt att undersöka den utifrån olika teorier och perspektiv. Vi kommer att utgå från en avvikande fallanalys som innebär att vi har identifierat ett fall som inte följer en teoris prediktioner och använder sedan vår analys för att problematisera en teori (Denscombe 2010, s. 56). Den främsta fördelen med att använda en fallstudie som tillvägagångssätt är att genom att fokusera på ett eller få fall så tillåts forskaren att hantera de subtila och invecklade komponenterna i komplexa sociala situationer. I synnerhet så tillåter det forskaren att ge sig i kast med relationer och sociala processer på ett sätt som man nekas i enkätundersökningar. Analysen blir därför holistisk snarare än baserad på isolerade faktorer (Denscombe 2010, s.62). Fallstudier betraktas ofta som användbara när det kommer till att ge en beskrivande bild av en situation men dåligt anpassade när det kommer till analyser eller utvärderingar. Detta är inte nödvändigtvis berättigat men en fördom som forskaren måste ha i åtanke under processen och utmana genom att lägga särskild uppmärksamhet på detaljer samt vara noggrann, uttömmande och korrekt när det kommer till användandet av metoden. Ur en teknisk synvinkel så kan även avgränsningen vara svår att definiera på ett tydligt sätt. Detta medför svårigheter när det kommer till att avgöra vilken typ av data som ska införlivas i fallstudien och vilken man ska utesluta (Denscombe 2010 s.63).

4.2 Teorikonsumerande studier

Fallanalysen kommer sedan kompletteras av teorikonsumerande studier där vi ämnar hitta förklaringar på de utfall som upptäckts i fallanalysen utifrån olika teorier och perspektiv. Det tillåter oss att teoretisera vår frågeställning och att besvara den genom att applicera redan framarbetade teorier på vårt specifika fall. Teorierna som används är olika framträdande teorier inom forskningen om fredsbyggande, och de kommer att bidra med olika infallsvinklar och perspektiv på frågan om sexuellt våld i Sydafrika (Denscombe 2010, s.113). Teorin om IBL är till huvudsak en liberal och lösningsorienterad teori som syftar till

att erbjuda förklaringar till varför olika fredsinsatser misslyckas samt ge förslag på vad som borde göra annorlunda. De feministiska teorier vi använder i uppsatsen kommer att utgöra en kontrast till en sådan teori genom sin kritiska utgångspunkt och konsekventa maktanalyser på fallet. Att kombinera dessa teorier är därför ytterst intressant då de både kontrasterar och kompletterar varandra på ett tydligt sätt.

5. Material

Grundläggande historiska fakta om apartheid och konflikten i Sydafrika hämtas delvis från kapitel 11 i boken “Conflict transformation and Peacebuilding”, redigerad av Bruce W. Dayton och Louis Kriesberg. Kapitlet i fråga är skrivet av Tom Lodge och redogör för tiden från införandet av apartheid till fredsförhandlingarnas slut. Vi anser källan vara tillförlitlig då boken är samförfattad och granskad av många erkända forskare inom säkerhet och fredsbyggande. Dessutom är den publicerad av Routledge, ett välkänt bokförlag som har erfarenhet av att publicera facklitterära böcker inom internationell politik.

En annan återkommande källa som vi använt för att hitta historiska fakta med fokus på kvinnors påverkan av den sydafrikanska fredsprocessen är en del av en serie om kvinnor i freds- och övergångsprocesser publicerad av “Inclusive Peace and Transition Initiative” i november 2018. IPTI är ett initiativ från Graduate Institute of International and Development Studies i Geneve, och syftet med initiativet är enligt dem själva att stötta hållbart fredsbyggande genom att bidra med expertutlåtanden och information på ämnet. Vi bedömer källan vara trovärdig då institutet även har ett nära samarbeten med utrikesdepartement runt om i världen från till exempel USA, Sverige, Tyskland, Kanada, Colombia och Norge. Dessutom har samtliga forskare som arbetar för institutet en gedigen bakgrund inom forkningsfältet. Direktören Thania Paffenholtz har till exempel vunnit flera erkända priser inom fredsforskningen, som bland annat Wihuri International Prize år 2015.

När det kommer till teorierna vi har använt för att analysera fallet har vi använt oss av några olika källor. Information om IBL och dess framväxt har hämtats direkt från orginalkällan, Roland Paris bok “At War’s End” som publicerades år 2004. Genom att använda oss av orginaltexten anser vi också att vi kan garantera att informationen vi fått fram är sanningsenlig då den inte riskerar att ha blivit feltolkad och missförstådd innan den nått oss.

Den teorin som vi använder oss av för att problematisera IBL utgår från boken “On the frontlines: Gender, War and the Post-conflict process” som är skriven av Finnouala Ní Aoláin, Dina Francesca Haynes och Naomi Cahn 2011. I boken så överväger författarna postkonfliktuella processer och policys i olika länder och bedömer i vilken utsträckning de har lyckats att förbättra kvinnors liv. Deras analys har sin grund i rad olika feministiska

teorier men utgår alltid ifrån hur kön - den sociala konstruktionen av maskulinitet och femininitet - organiserar det politiska, personliga och intellektuella livet. Deras metod utgår ifrån de tre författarnas erfarenheter då de alla har jobbat under omfattande perioder i postkonfliktuella områden (Ní Aoláin et al 201, s. 4).

När det kommer till information om Sydafrikas Truth and Reconciliation Committee så har vi använt oss av de officiella rapporter som publicerats av sanningskommissionen och som innehåller deras fullständiga arbete samt vittnesmål från offer och förövare. Vi har även använt oss av en artikel skriven av Ayumi Kusafuka som publicerats i African Journal on Conflict Resolution. Kusafuka har arbetat för NGO:s inom mänskliga rättigheter med fokus på könsrelaterade frågor och åtalprocesser. Hon har även arbetat med frågor angående sanningskommisioner och kön med fokus på Östra Timor och Sydafrika för International Centre for Transitional Justice (Kusafuka 2009, s.45).

6 Analys

6.1 Sydafrikas fredsprocess utifrån IBL

Den sydafrikanska fredsprocessen innebar ett slut på den väpnade konflikten mellan motståndare till apartheid och apartheidregimen, men också ett helt nytt demokratiskt system och en jämlik konstitution. Enligt Roland Paris och teorin IBL bör ett sådant resultat vara en produkt av att fredsprocessen inte följt wilsonianismens metoder av snabb liberalisering och marknadsanpassning (Paris 2004, s. 181). Konflikten i Sydafrika utgör inte ett typiskt fall för IBL då staten inte var en karaktäristisk failing state under tiden som fredsprocessen påbörjades. Trots det befann sig Sydafrika i en position där hela samhället och dess institutioner var uppbyggda av den diskriminering som apartheid innebar, vilket betydde att hela det politiska systemet behövdes byggas om och reformeras för att kunna börja om på nytt. På så sätt var den sydafrikanska fredsprocessen en statsbyggnadsprocess som inte bara innebar ett nytt politiskt system, utan också helt nya institutioner och en ny konstitution (Lodge 2009, s. 163). Följande del av denna uppsats kommer därför utgå ifrån de kategorier som Paris menar ligger till grund för en lyckad fredsprocess i ett försök att förklara överrepresentationen av sexuellt våld och våldtäkter i Sydafrika mer än 20 år efter fredsavtalen slöts.

Den första kategorin inom Roland Paris fredsbyggande strategi IBL handlar om att vänta med att anordna demokratiska val tills situationen är mogen. Paris menar att allt för tidiga val innebär en risk att de enda partier som har tillräckligt med resurser för att ställa upp i valet är de som varit inblandade i den väpnade konflikten, vilket innebär att valet kommer fortsätta vara militariserat. Dessutom kan valkampanjer i sig innebära en konfliktfylld stämning, och utan en demokratisk kultur riskerar konkurrensen mellan partierna att resultera i en återupptagen konflikt (Paris 2004, s.188).

De sydafrikanska förhandlingarna för fred började år 1991, och innebar sedan en övergångsperiod där samtliga parter i förhandlingarna arbetade för att sätta upp tydliga ramverk och bygga upp nya institutioner inför det första demokratiska valet år 1994 (IPTI 2018, s.3). Kategorin om senarelagda val inom IBL verkar alltså till stor del vara uppfylld i den Sydafrikanska fredsprocessen då fokus låg på att bygga upp starka institutioner som

klarar av att upprätthålla demokratin snarare än på valet i sig. I sin teori lägger dock Paris stort fokus vid hur det bör avgöras om situationen är mogen för val eller ej.

En av de största varningssignalerna som Roland Paris tar upp är när det gäller de partier som ställer upp i valet är när de till stor del består av de parter som tidigare varit inblandade i den väpnade konflikten. Ett sådant scenario riskerar att resultera i valkampanjer som präglas av hat för de andra partierna och att anspela på samma skiljelinjer som drev konflikten framåt (Paris 2004, s.189). Detta är någonting som fredsprocessen i Sydafrika skulle kunna kritiseras för utifrån IBL, då de partier som ställde upp i valet 1994 alla hade varit aktiva parter i den väpnade konflikten (Lodge 2009, s. 163). Trots det besannas dock aldrig de farhågor som Paris lyfte fram när det kommer till just Sydafrika. De problem som finns i landet idag handlar inte om risk för återupptagen konflikt eller destabilisering, utan snarare om civilt våld (Seedat et al. 2009, s.1011).

Tre andra punkter som Roland Paris tar upp i sin teori handlar om att förhindra extremism och hatbrott samt att främja civilsamhället. En av de största utmaningarna med att bygga upp ett demokratiskt system tätt inpå en politiserad konflikt anses vara att designa systemet så att det inte gynnar de som fortsätter driva fram populistiska och polariserande budskap (Paris 2004, s. 191). Paris menar att det inte finns någon universell modell att applicera för att uppnå ett sådant resultat, men poängterar vikten av att göra det attraktivt för samtliga politiska partier att söka väljarstöd även utanför de egna etniska grupperna (Paris 2004, s.194). I Sydafrika resulterade apartheid i stora sprickor mellan landets etniska grupper, något som Paris alltså menar borde adresseras direkt i utformningen av det demokratiska systemet för att förhindra att sådana sprickor utgör grunden till hela demokratin. Den sydafrikanska fredsprocessen visar på en stor medvetenhet om riskerna med etniska konflikter i en nybildad demokrati, då den använde sig av befintlig forskning på området för att komma till rätta med problemet. Åtgärderna som togs var inspirerade av fredsprocesserna som tidigare ägt rum i sydamerika, och innebar tydligt maktdelande institutioner samt ett proportionellt valsystem (Lodge 2009, s.167).

Andra tillvägagångssätt för att motarbeta etnisk konflikt kan vara att stötta de gräsrotsorganisationer som arbetar för frågor som demokrati, jämlikhet och mänskliga rättigheter. Paris menar att ett starkt civilsamhälle kan hjälpa till med att riva ner barriärer

mellan olika samhällsgrupper och stärka den demokratiska kulturen (Paris 2004, s. 194). Det sydafrikanska civilsamhället var under konfliktens sista år en stor bidragande faktor till att de stridande parterna till slut valde bort väpnad konflikt till förmån för förhandlingar.

Kvinnorätsorganisationer tog ofta täten i frågor som handlar om jämlikhet och representation, och utgör än idag en stor del av den sydafrikanska gräsrotsrörelsen (IPTI 2018, s. 6).

Nästa punkt på Roland Paris lista av åtgärder för att skapa en hållbar fred enligt IBL handlar om det ekonomiska systemet, närmare bestämt att besluta om konfliktreducerande ekonomiska reformer som öppnar upp marknaden utan att uppmuntra till osund konkurrens. En vanlig åtgärd inom freds och statsbyggnad är att genomföra stora ekonomiska reformer för att öppna upp marknaden så fort som möjligt efter avslutad konflikt. Syftet är att få till stånd en omfattande liberalisering och få fart på ekonomin som ett av de första stegen i fredsbyggandet. Problemet med det är enligt Paris den instabilitet som en öppnad marknad kan innebära, och riskerna med att den ökade konkurrensen kan ge ny eld till själva grundkonflikten. Istället förespråkar han, precis som med de demokratiska valen, att skjuta upp sådana reformer tills institutioner som kan reglera och upprätthålla marknaden har kommit på plats (Paris 2004, s. 200–201).

En sådan, mer kontrollerad, övergång till en liberal marknadsekonomi var också helt nödvändig i Sydafrika på grund av konfliktens natur. Apartheid innebar att systemet byggdes på diskriminering, så för att komma ifrån det behövdes en total nybyggnad av hela systemet. De ekonomiska reformerna sattes inte i bruk förrän efter valet 1994, och handlade då både om att öppna marknaden för att få fart på ekonomin, men också om en stark omfördelningspolitik för att förhindra att de klyftor som skapats på grund av apartheid skulle fortsätta växa (IPTI 2018, s.3).

Den sista huvudsakliga punkten inom IBL är övergripande för samtliga kategorier som tagits upp tidigare i uppsatsen, och handlar om vikten av att skapa effektiva och stabila institutioner. Demokratiska och kapitalistiska system klarar inte av att upprätthållas på egen hand, utan kräver alltid institutioner som reglerar och kontrollerar (Paris 2004, s. 205). Fredsprocessen i Sydafrika uppfyller samtliga riktlinjer inom IBL tack vare dess metodiska tillvägagångssätt med stabila institutioner samt en omfattande och progressiv konstitution.

Utifrån IBL ser alltså processen i Sydafrika ut att vara en mycket lyckad fredsprocess som trots det svåra utgångsläget lyckades hantera etniska konflikter genom att bygga upp en ny stat. Fallgroparna relaterade till risk för återupptagen konflikt undveks på punkt efter punkt, och den väpnade konflikten är nu ersatt med en stabil demokrati.

Trots det goda utfallet utifrån IBL kan dagens Sydafrika ses som en kritik mot Roland Paris teori om institutionalisering. Fredsprocessen följde alla steg teorin poängterar, men trots att det idag råder fred i landet så är det sydafrikanska samhället fortfarande våldsamt, ojämlikt och splittrat (Du Toit & Kotze 2011, 77). Följande del av denna uppsats presenterar kritik mot IBL baserat på detta konstaterande, och erbjuder ytterligare analys utifrån teorier som kan förklara varför så många kvinnor utsätts för våld i Sydafrika trots en delvis lyckad fredsprocess.

6.2 Rättvisa

Att man benämner fredsprocessen i Sydafrika som lyckad kan bero på vilken definition av säkerhet man utgår ifrån då säkerhet ha många olika och överlappande betydelser. Om man väljer att utgå ifrån den negativa freden där säkerhet endast kräver avslut på den väpnade konflikten så kan man se hur fredsprocessen kan anses vara lyckad. Om man däremot analyserar fredsprocessen ur en positiv fred där säkerhet även innefattar skydd mot indirekt strukturellt och kulturellt våld samt säkerhet både i offentligheten och privat så tåls både fredsprocessen i Sydafrika och IBL som teori att kritiseras (Ní Aoláin et al 201, s. 59).

En aspekt som IBL inte berör och som kan erbjuda en alternativ förklaring till det utbredda sexuella våldet i Sydafrika är den feministiska kritik som framförs i boken "On the frontlines" som tar upp vikten av retributiv och restorativ rättvisa. Roland Paris fokus på institutionalisering adresserar inte offers behov av upprättelse och rättvisa, något som enligt feministisk teori anses vara grundläggande för att ett postkonfliktuellt samhälle ska kunna utvecklas i en positiv riktning. Under våra undersökningar om Sydafrikas fredsprocess så har vi dock hittat exempel på restorativ rättvisa där man bland annat använde sig av sanningsprocesser i form av en sanningskommission. Följande del av analysen kommer redogöra för denna sanningskommission och problematisera den med hjälp av feministisk teori.

År 1995 etablerade den Sydafrikanska regeringen Truth and Reconciliation Commission (TRC) för att undersöka de brott mot mänskliga rättigheter som hade inträffat mellan mars 1960 när ANC påbörjade sin väpnade motståndsrörelse, och maj 1994 när Nelson Mandela blev landets första demokratiskt valda president. Sanningskommissionen bestod av tre kommittéer: Human Rights Violation Committee, Amnesty Committee och Reparation and Rehabilitation Committee (Kusafuka 2009, s.46). TRC grundades på premissen att berätta sanningen om de brott mot mänskligheten som ägt rum skulle underlätta processen att förstå landets uppdelade förflutna. Det offentliga erkännandet av människors lidande och de orättvisor som funnits skulle även hjälpa till att återställa offrens värdighet och ge förövarna en möjlighet att göra upp med sitt förflutna och kunna gå vidare (TRC av SA 1998:1.4.3). Kommissionen lade extra stor vikt vid att det var offren själva som skulle berätta om de brott som de utsatts för (TRC av SA 1998:5.1.6). Som en del av en politisk kompromiss mellan apartheidregeringen och ANC så bestämde man att TRC kunde bevilja fullständig amnesti till förövarna i utbyte mot att de gav en fullständig redogörelse av sina brott. För många så var kommissionen en viktig del av försoningsprocessen i ett djupt delat land och i att undvika retributiva åtgärder (Kusafuka 2009, s.46).

TRC:s sju volymer långa rapport, där 5 volymer utkom i oktober 1998 och de två sista i mars 2003, deklarerar att apartheid är ett brott mot mänskligheten. Ett separat kapitel i rapporten handlar om kvinnors upplevelse och påpekar att kommissionen endast adresserat kön i vissa särskilda aspekter av processen, istället för att integrera kön i hela processen eller ha en speciell enhet som enbart fokuserade på kön. Under de två år som TRC verkade så fick de in över 21 000 vittnesmål rörande nästan 38 000 brott mot mänskliga rättigheter. Majoriteten av dessa berörde brott som begåtts mot män och endast ett fåtal rörde kvinnors egna erfarenheter av sexuellt våld. Våldtäkt nämndes endast i 140 fall och det beräknas inte vara mer än en bråkdel av alla våldtäkter som skett under perioden 1960–1994 (Kusafuka 2009, s.47). TRC höll dock tre “speciella förhör” för kvinnor i Kapstaden, Johannesburg och Durban för att förse kvinnor med en arena för att prata om de särskilda brott och kränkningar som de utsatts för (Kusafuka 2009 s.48).

En del av förklaringen till varför TRC inte lyckades integrera genusperspektivet full ut kan ligga i brist på representation. TRC och de lokala kvinnogruppernas relation till varandra var inte konsekvent under de år som kommissionen var aktiv. När Sydafrika precis blivit en

demokrati så var kvinnoorganisationer främst fokuserade på att etablera ett könsperspektiv i rättsliga och konstitutionella reformer. Som ett resultat av detta var de till stor del frånvarande under utarbetandet av TRC:s lagstiftning, och var därför inte delaktiga i att definiera kommissionens ramverk (Kusafuka 2009, s.49) Det var inte förrän efter det rättsliga ramverket var fastställt och kommissionens arbete redan hade börjat som feministiska aktivister började kritisera den könsblinda lagstiftningen. År 1996 diskuterade representanter från kvinnorrättsorganisationer avsaknaden av ett könsperspektiv i det rättsliga ramverket tillsammans med anställda från TRC, psykologer och advokater. De skickade även in förslag till kommissionen som övertygande dem om att anta mer genuskänsliga strategier varav ett av dessa förslag var de speciella kvinnoförhören som tagits upp tidigare i uppsatsen (Kusafuka 2009, s.50). Detta kan ses som ett exempel på gender mainstreaming som ofta blir något som läggs till på redan existerande strukturer, policys och institutioner (Ní Aoláin et al 2009, s.12). Detta ser vi fler exempel på genom TRC:s arbete där man bland annat i rapporten hanterade kvinnors upplevelse i ett separat kapitel. Baserat på detta så kan en möjlig förklaring till det fortsatta våldet vara att man misslyckades med ett att förankra ett ordentligt genusperspektiv som gav bestående resultat. Detta på grund av att fokus snarare låg på att försöka smälta samman en könsdimension med den existerande strukturen, istället för att attackera rötterna av den systematiska diskrimineringen mot kvinnor.

Då könsrelaterade frågor inte blev implementerade i TRC:s ramverk skapades en hierarki av våld mot mänskliga rättigheter där det politiska våldet blev det primära intresset. Ras, klass och kön blev underordnat partipolitiskt våld och det fokus på "politiska brott" resulterade i att man missade sambandet mellan det som betraktades som extraordinärt och vanligt våld. Man missade därigenom möjligheten att undersöka den strukturella, ideologiska och systemiska bakgrunden till relationer mellan könen, i synnerhet apartheids strukturella övergrepp mot kvinnor (Kusafuka 2009, s.51). Misslyckandet till att inkorporera ett könsperspektiv i sanningskommissionen kan därför ha influerat vilken roll det förflutna kom att spela i säkerhetsreformen, att sexuellt våld ansågs tillhöra det privata och därför inte prioriteras efter inom säkerhetssektorn även efter fredsprocessen slut (Ní Aoláin et al 201, s. 67).

Beslutet om att erbjuda full amnesti togs som sagt av den politiska eliten, en kompromiss mellan apartheidregeringen och ANC. Som vi tidigare nämnt så argumenterar man ofta för att freden är för ömtålig för att kunna hantera svåra frågor och att det mest brådskande behovet

för samhällen som upplever våld är att få slut på fientligheterna. Sanningskommissionen och den amnesti som erbjöds i utbyte var viktigt för få ett slut på stridigheterna just för att det var den två parterna i konflikten som förhandlade fram detta. Eftersom män oftast är i majoritet när det kommer till dessa processer så bestäms vilka frågor som är för känsliga för att prioriteras av de manliga politiska eliterna på båda sidor av konflikten (Ní Aoláin et al 2011, s.176). På grund av att förövare till det utbredda sexuella våldet, som var närvarande även under konflikten, fanns på båda sidor så kan man dra slutsatsen att det fanns incitament till att inte göra det könsbaserade våldet till en stor politisk fråga.

I teoriavsnittet tog vi även upp den feministiska teorins syn på vikten av retributiv rättvisa som fokuserar på den straffrättsliga processen av förövare samt att kompensera offer. Där beskrev vi hur teorin ansåg att väcka åtal mot det sexuella våld som pågått under konflikter är avgörande i att återställa offrens värdighet och integritet. Samt att det även finns kopplingar mellan att straffa förövare som använt sig av sexuellt våld och att stigmat kring sexuellt våld försvinner för kvinnor samt säkrar deras status och värde i ett övergångssamhälle (Ní Aoláin et al 2011, s.163). Den amnesti som utlovades samt att endast ett fåtal av de vittnesmål som togs upp i TRC berörde kvinnors egna erfarenheter av sexuellt våld kan ha varit en bidragande faktor till att det könsbaserade våldet fått fortsätta även i det postkonfliktuella samhället då förövarna aldrig bestraffades ordentligt. Därför väcks också frågan om restorativ rättvisa i form av sanningskommissionen var tillräcklig för att ge offren till sexuellt våld upprättelse.

7 Slutsats

I denna uppsats har vi visat på hur den Sydafrikanska fredsprocessen anses vara lyckad utifrån de kriterier som Roland Paris formulerat i sin teori *Institutionalization Before Liberalization*. Trots att fredsprocessen ägde rum innan Paris hade presenterat sin teori så uppfylls alla de sex kriterier som han menar är nödvändiga för att kunna bygga en hållbar fred. På grund av att konflikten grundade sig i de etniska orättvisor som apartheid innebar, så låg också ett stort fokus under hela fredsprocessen på att skapa ramverk som tillåter människor av olika bakgrunder att enas inom det politiska systemet. Med hjälp av starka institutioner och en ny progressiv konstitution lyckades politikerna få ett slut på det väpnade våldet samtidigt som de byggde upp ett nytt demokratiskt system för att utveckla landet till en stabil, liberal och demokratisk stat.

Det utbredda sexuella våldet i samhället tyder dock på att fredsprocessen inte uteslutande varit en lyckad process. Med stöd i feministiska teorier har vi kommit fram till att rättviseaspekten i fredsprocessen erbjuder en möjlig förklaring till det sexuella våldet som IBL inte kan bidra med. När vi sedan undersöker Sydafrikas sanningskommission vid namn *Truth and Reconciliation Commission (TRC)* så hittar vi ett antal brister som kan vara möjliga förklaringar till att det sexuella våldet inte minskade i det postkonfliktuella samhället. Dessa brister grundar sig bland annat i *gender mainstreaming* där många av åtgärderna för att implementera könsaspekten lagts på redan existerande strukturer istället för att ta tag i grundproblemet. En annan möjlig förklaring till att fredsprocessen inte lyckades lösa problemen med sexuellt våld är bristen på representation i utformandet av sanningskommissionerna, då de kvinnorrättsorganisationer som verkar för en bredare representation i landet inte deltog i utformningen av kommissionens ramverk. Andra möjliga orsaker är att det sexuella våldet blev underordnat politiska brott, att det erbjöds fullständig amnesti, samt brist på retributiv rättvisa. Den sydafrikanska fredsprocessen visar på den komplexa naturen av att bygga ett politiskt system samtidigt som man gör upp med ett konfliktfyllt förflutet. Trots till synes genomtänkta strategier för att bygga en hållbar fred hamnade genusstrukturer i skuggan av konfliktens rasistiska strukturer, vilket har bidragit till kvinnornas situation i landet idag.

8 Referenser

Deane, Tameshnie, 2018. "Sexual Violence and the Limits of Laws' Powers to Alter Behaviour: The Case of South Africa", *Journal of International Women's Studies*, vol. 19, no. 2, s. 84-103.

Denscombe, Martyn, 2010. *The good research guide: for small-scale social research projects*. Maidenhead: Open University Press.

IPTI (Inclusive Peace and Transition Initiative), 2018. *Women in Peace and Transition Processes: South Africa (1990-1998)* [Elektronisk]
<https://www.inclusivepeace.org/content/women-peace-and-transition-processes-south-africa-1990-1998> hämtdatum: 2018-12-07

Kusafuka, Ayumi, 2009. "Truth commissions and gender: A South African case study", *African Journal on Conflict Resolution*, vol. 9, no. 2, s. 45-67.

Langa-Mlambo, Lerato - Soma-Pillay, Priya, 2014. "Violence against women in South Africa", *Obstetrics & Gynaecology Forum*, vol. 24, no. 2, s. 17-21.

Lodge, Tom, 2010. *Revolution deferred: from armed struggle to liberal democracy: the African National Congress in South Africa* i Dayton, Bruce- Louis Kriesberg (red.), *Conflict Transformation and Peacebuilding. Moving from Violence to Sustainable Peace*. London: Routledge

Ni Aolain, Fionnula – Dina Francesca Haynes –Naomi Cahn, 2011. *On the Frontlines. Gender, War and the Post Conflict Processes*. Oxford: Oxford University Press.

Paris, Roland, 2004. *At War's End, Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press

Seedat, Mohamed - Ashley Van Niekerk - Rachel Jewkes - Shahnaaz Suffla - Kopano Ratele, 2009. "Violence and injuries in South Africa: prioritising an agenda for prevention", *The Lancet*, vol. 374, no.5, s. 1011-1022.

The Guardian, 2016. *Khwezi', the woman who accused Jacob Zuma of rape, dies.*

[Elektronisk]<https://www.theguardian.com/world/2016/oct/10/khwezi-woman-accused-jacob-zuma-south-african-president-aids-activist-fezekile-ntsukela-kuzwayo> Hämtdatum 2018-12-09.

TRC of SA, 1998. Amnesty Hearing held in Johannesburg on 1 December 1998 for the cases of Machitje, Nkosi, Xaba and others.